

ВЗАЄМОДІЯ КОМПОНЕНТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ
В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИINTERACTION OF THE COMPONENTS OF CIVIC EDUCATION
IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING

У статті досліджено взаємодію компонентів громадянського виховання молоді в процесі навчання іноземної мови. Проаналізовано сучасні наукові дослідження і публікації, у яких висвітлено виховний потенціал іноземної мови, новітні технології, інноваційні методи і форми її навчання.

Зазначено, що громадянське виховання молоді є наслідком широкого комплексу освітніх дисциплін і поєднує взаємодію компонентів різних напрямів виховання: національного, патріотичного, морального, правового, полікультурного, екологічного, естетичного, трудового, фізичного (як під час уроку, так і в позакласній діяльності). Визначено компоненти громадянського виховання: формування моральних і духовних цінностей, національної самосвідомості, патріотичних почуттів, політичної й правової культури, культури міжнаціональних і міжнародних відносин, екологічної свідомості, художньо-естетичної освіченості, здатності до трудової активності, культури здорового способу життя, які взаємодіють у процесі навчання іноземної мови завдяки тематичному різноманіттю навчального матеріалу. Змістові лінії мовного компонента та інформаційна насиченість відіграють важливу роль у процесі громадянського виховання молоді.

Акцентовано, що опанування іноземної мови буде відбуватися через призму знань, сформованих у процесі засвоєння національної культури, через порівняльний аналіз різних культур, що сприятиме громадянському вихованню молоді. Діалог культур уможливіє обмін духовними й культурними цінностями між народами, сприяє політичним, економічним, культурним відносинам між країнами. У процесі навчання іноземної мови в молодій особистості формуються пошана до цінностей рідної культури й толерантне ставлення до культурної спадщини інших народів, патріотичні почуття і полікультурна компетентність, національна самосвідомість і культура міжнаціональних відносин.

Ключові слова: громадянське виховання, іноземна мова, взаємодія компонентів виховання, діалог культур.

The article investigates the interaction of the components of civic education of youth in the process of foreign language learning. The article also analyzes modern scientific research and works in which the educational potential of a foreign language, modern technologies, innovative methods, and forms of its learning are highlighted.

It is noted that the civic education of youth is the result of a wide range of educational disciplines and combines the interaction of components of different areas of education: national, patriotic, moral, legal, multicultural, environmental, aesthetic, labor, physical both in class and in extracurricular activities. The components of civic education are determined as follows: formation of moral and spiritual values, national self-consciousness, patriotic feelings, political and legal culture, the culture of interethnic and international relations, ecological awareness, artistic and aesthetic education, ability to work, the culture of a healthy lifestyle that interact in the process of foreign language learning due to the thematic diversity of educational material. The semantic lines of a language component and information depth play an important role in the process of civic education of young people.

It is emphasized that mastering a foreign language will be fulfilled through the prism of knowledge formed in the process of understanding the national culture, through the comparative analysis of different cultures, which will contribute to the civic education of young people. The dialogue of cultures enables the exchange of spiritual and cultural values between peoples, promotes political, economic, and cultural relations between countries. In the process of foreign language learning, a young person develops respect for the values of native culture and a tolerant attitude to the cultural heritage of other peoples, patriotic feelings and multicultural competence, national identity, and the culture of interethnic relations.

Key words: civic education, foreign language, interaction of education components, dialogue of cultures.

УДК 378.147+372.881.1
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-2.33>

Бабкіна М.І.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виховання суспільно активної особистості, формування її громадянських якостей і цінностей є важливою проблемою сьогодення. На сучасному етапі громадянське виховання молоді розглядають як міжпредметну сферу діяльності навчаль-

ного закладу, що передбачає включення його складників до тематики різних навчальних предметів і позааудиторних заходів.

Майже всі освітні галузі та навчальні предмети містять компоненти громадянського виховання, серед яких іноземна мова посідає вагомe місце у

виховному процесі. Навчання іноземної мови не тільки має лінгвістично-краєзнавче спрямування, а й охоплює виховні аспекти. Вона уможлиблює обмін духовними й культурними цінностями між різними народами, сприяє політичним, економічним, культурним відносинам між країнами тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виховний потенціал уроку іноземної мови та методи його реалізації досліджують у своїх публікаціях Л. Білас, Н. Добіжа, Н. Жук, С. Івасішина, Н. Ключіна, В. Ломакович, Т. Підтиченко, І. Тимошук, Л. Токар, О. Топій, М. Триняк та інші. Проблеми міжкультурної комунікації та комунікативної компетенції в процесі навчання іноземної мови висвітлюють у дослідженнях О. Каніболоцька, О. Кобринець, Т. Колбіна, І. Малець, Ю. Мох, М. Чернова, О. Чорна та інші. Інноваційні технології, методи, форми, підходи викладання іноземної мови розкривають О. Березовська, А. Володько, Є. Крюкова, В. Олішевич, М. Скуратівська, Г. Чередниченко та інші. Громадянське виховання молоді засобами іноземної мови розглядають І. Воротнікова, О. Осаульчик та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У наукових дослідженнях значну увагу приділено виховному потенціалу іноземної мови, новітнім технологіям, інноваційним методам і формам її навчання. Однак ще не досить досліджено процес громадянського виховання молоді, не розкрито взаємодію компонентів різних напрямів виховання на уроці іноземної мови.

Мета статті – визначити та розкрити взаємодію компонентів громадянського виховання молоді в процесі навчання іноземної мови.

Досягнення мети статті передбачає виконання таких завдань:

- проаналізувати наукові дослідження і публікації, у яких висвітлено виховний потенціал іноземної мови;
- визначити компоненти різних напрямів виховання, які впливають на формування громадянських якостей і цінностей молоді;
- дослідити взаємодію компонентів різних напрямів виховання у процесі громадянського виховання молоді на уроці іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Метою громадянського виховання є формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, емоційно-почуттєве її залучення до різних форм знань і діяльності, готовність реалізовувати свої права та обов'язки, можливість відчувати себе морально, соціально, політично та юридично дієздатною та захищеною.

Результатом громадянського виховання є сформованість громадянських якостей і цінностей, усвідомлення своєї ролі в суспільстві як активного громадянина, застосування громадянських знань і

умінь у різних сферах суспільного життя, здатність активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства.

З огляду на результати нашого дослідження, зауважимо, що ефективність громадянського виховання молоді здійснюється через впровадження в навчально-виховний процес елементів громадянського виховання [1, с. 242]. Ознайомлюючись із технологіями, методами, формами та засобами виховання молодого громадянина, ми з'ясували, що формування громадянськості містить компоненти, які мають між собою виховний зв'язок, оскільки кожний вид виховання може бути складовою частиною багатьох інших видів виховної діяльності [2, с. 23].

Таким чином, громадянське виховання молоді є наслідком широкого комплексу освітніх дисциплін і поєднує взаємодію компонентів різних напрямів виховання. Серед компонентів громадянського виховання можна виокремити формування моральних і духовних цінностей, національної самосвідомості, патріотичних почуттів, політичної й правової культури, культури міжнародних і міжнародних відносин, екологічної свідомості, художньо-естетичної освіченості, здатності до трудової активності, культури здорового способу життя тощо. Зазначені компоненти, на нашу думку, взаємодіють у процесі навчання іноземної мови завдяки тематичному різноманіттю навчального матеріалу.

Виховними засобами на уроках іноземної мови є підручники, посібники, дидактичні матеріали, відео та аудіозаписи, інтернет-ресурси тощо, в яких значне місце відведено національній культурі, географії та історії України, державним символам, українським звичаям і традиціям, національним святкам, визначним місцям, літературі, мистецтву, науці, відомим постатям, сучасним діячам України тощо. Змістові лінії мовного компонента та інформаційна насиченість відіграють важливу роль у процесі громадянського виховання молоді.

Головним критерієм ефективності громадянського виховання є моральні й духовні цінності. Ціннісні орієнтації є чи не найголовнішим індикатором процесів, що відбуваються в педагогічному середовищі. З огляду на це, постає проблема формування в освітньому середовищі таких цінностей, які б сприяли гармонійному розвитку молоді особистості. Моральне виховання забезпечує формування духовної структури особистості, є умовою її активної участі в суспільному житті, сприяє збагаченню її соціального досвіду і становленню як громадянина.

У процесі навчання іноземної мови під час опанування сукупності моральних і духовних цінностей здійснюється діалог культур. На думку С. Івасішиної, формування духовної людини від-

бувається завдяки діалогу культур. Звернення до вже накопиченого досвіду учня, врахування його менталітету, сприйняття ним дійсності дозволяє краще усвідомити власну національну культуру порівняно з культурою країни, мова якої вивчається [5, с. 66]. Знайомство з іншими культурами дасть змогу краще пізнати власну культуру, побачити її у новому ракурсі, краще зрозуміти себе і свою поведінку [6, с. 47].

Діалог культур уможливує обмін духовними й культурними цінностями між народами, сприяє політичним, економічним, культурним відносинам між країнами. На уроках іноземної мови в молодій особистості формуються повага до цінностей рідної культури і толерантне ставлення до культурної спадщини інших народів, патріотичні почуття і полікультурна компетентність, національна самосвідомість і культура міжнаціональних відносин.

Такий порівняльний аналіз дозволяє бачити успіхи та проблеми своєї країни, поважати історичну спадщину свого народу, цінувати національні звичаї та традиції, що сприяє формуванню національної самосвідомості молоді як усвідомлення себе частиною певної національної спільноти. У процесі навчально-виховної діяльності засобами іноземної мови, як зазначає Л. Білас, закріплюються головні національні ідеї та цінності, створюються певні умови для самовизначення власного національного «Я». Так, процес становлення національної самосвідомості особистості вивчається як системне явище (з урахуванням різних факторів впливу) [3, с. 289]. На думку Л. Білас, основним виховним засобом на уроці іноземної мови є творчий діалог педагога зі студентами як процес спільного пошуку істини, духовних цінностей, ідеалів і зразків життєдіяльності, що сприяє самопізнанню, самореалізації та самоствердження молоді особистості [3, с. 292].

Пріоритетне місце у формуванні громадянськості посідає виховання почуття патріотизму, що сприяє становленню й утвердженню правої, демократичної держави. Розвинена система засобів навчання іноземної мови, як стверджує І. Воронікова, допомагає досягти багатьох виховних цілей навчального процесу і позитивно вирішувати питання розвитку громадянської свідомості, що дозволяє виховати студента як громадянина-патріота, який знає історико-культурні корені свого народу, поважає його духовну спадщину, має почуття власної гідності й гордості за Батьківщину, здатний підіймати її авторитет, є толерантно налаштованим до представників інших національностей, проте нетерпимим до будь-яких виявів антигуманізму [4, с. 109]. Вільно спілкуючись іноземною мовою, молоді люди можуть розповідати іноземцям про досягнення своєї країни, її історію, національні особливості, рідне місто, село, родину, школу тощо.

Не менш вагоме значення у вихованні громадянина має культура міжнаціональних та міжнародних відносин, яка виявляється у повазі до інших народів, їхніх прав, інтересів, цінностей, толерантному ставленні до інших культур і традицій, гуманізації міжнаціональних та міжнародних стосунків, мирному співіснуванню, співпраці у глобальному масштабі на засадах моральних ідеалів, виробленні негативного ставлення до будь-яких форм насильства. Комунікативна спрямованість іноземної мови надає широкі можливості формуванню громадянськості молоді особистості. Як зазначає О. Осаульчик, за умов міжнаціональної та міжкультурної комунікації виникає потреба у відповідальних громадянах як представниках рідної країни в європейському та світовому просторі [7, с. 53].

Виховуючи громадянина, необхідно формувати рівень його політичної та правової культури, адже політична грамотність, правова культура загалом стимулюють громадянську активність, роблять кожного громадянина не пасивним спостерігачем подій, які відбуваються в країні та світі, а і їх активним учасником. Головну роль у цьому процесі відіграє система освіти, головною метою якої є виховання як самоповаги, так і поваги до законодавства, до державної мови, до іншої особистості, формування громадянської відповідальності, забезпечення знань про політичні системи та владу на всіх рівнях суспільного життя, усвідомлення прав та обов'язків не тільки власних, а й іншої людини.

Досягненню позитивного результату в процесі громадянського виховання на заняттях іноземної мови поряд із використанням програмного матеріалу сприятиме обговорення і дослідження актуальних тем, як-от демократичне суспільство та його цінності, права і свободи громадянина, свобода слова, співпраця на міжнародному рівні, діалог культур, єдність світу, роль громади в житті людини, активна участь у житті суспільства тощо.

Оскільки людина є суб'єктом життєдіяльності в соціокультурному і соціоприродному середовищі, то в процесі громадянського виховання особистості доцільно акцентувати на формуванні її екологічної свідомості, тобто особистій причетності до збереження і примноження природних багатств, виробленні вміння співіснувати з природою, усвідомленні екологічних проблем навколишнього середовища та позитивного бачення їх вирішення. Формування екологічної свідомості молоді передбачає перетворення екологічних знань і цілей у переконання з подальшим використанням та впровадженням їх у різні сфери діяльності, що сприятиме екологічній безпеці як людини, так і суспільства. Ефективними формами і методами формування екологічної свідомості на уроці іноземної мови можуть бути диспути, пресконференції, вікторини, презентації, написання

есе, на яких розглядаються проблеми про сталий розвиток як спосіб збереження довкілля, урбанізація та її наслідки, екологічне харчування і житло, спустошення природних ресурсів, парниковий ефект, створення рекреаційних зон, екотуризм, залучення молоді до екологічної діяльності тощо. Для досягнення цієї мети використовуються технічні засоби навчання, інтернет-ресурси, аудіо та відеоматеріали.

У процесі громадянського виховання потрібно звернути увагу на формування в молоді особистості трудової активності, яка передбачає розвиток ініціативи, розуміння економічних законів і проблем суспільства та шляхів їх розв'язання, здатність до участі у процесах державотворення, до співпраці в громадянському суспільстві, готовність до творчості й самореалізації в ринкових відносинах. Під час уроку іноземної мови доцільно організувати рольові ігри, брейн-ринги, конкурси, круглі столи, на яких обговорювалися б проблеми творчого підходу людини до виконання своїх обов'язків і самореалізації, права споживачів, економіка як сфера життя людей, професійна діяльність у житті людини тощо.

Виховний процес передбачає створення умов, які б сприяли формуванню в молоді естетичного ставлення до навколишньої дійсності. Це свідчить про те, що особистість не тільки буде здатна сприймати прекрасне, а й берегти красу природи, пам'ятки культури, твори мистецтва тощо, що є одним із громадянських обов'язків людини. Саме тому потрібно формувати художньо-естетичну освіченість молоді, тобто здатність сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. З цією метою доцільно організувати екскурсії, зустрічі, презентації, перегляди фільмів, прослуховування аудіозаписів, де б студенти ознайомилися з творами мистецтва, музикою, літературними творами, життєдіяльністю відомих особистостей тощо і могли висловлювати свої враження іноземною мовою.

Вагомого значення набуває формування культури здорового способу життя, шляхи вдосконалення індивідуальних фізичних та психологічних якостей молоді як засіб забезпечення соціальної активності та працездатності молодих громадян і як профілактика девіантної й делінквентної поведінки, що значно зросла останніми роками. На уроці іноземної мови можна організувати обговорення актуальних тем, як-от наркоманія й алкоголізм, шкідливі звички, причини виникнення депресії, апатії та формування мотивації здорового способу життя, що запобігає негативним виявам поведінки особистості та виховує таку якість, як «цінність здоров'я», і визначає гуманістично спрямовану життєдіяльність суб'єкта тощо.

Результативність громадянського виховання молоді під час навчання іноземної мови залежить

від застосування інноваційних підходів, інтерактивних методик, мультимедійних технологій, а також різноманітних форм та методів, як-от бесіди, диспути, роздуми, обговорення, рольові ігри, брейн-ринги, презентації, уроки-екскурсії, конкурси, круглі столи, вікторини, написання есе, рефератів, перегляд фільмів тощо. Оскільки процес громадянського виховання молоді не може бути повністю забезпечений діяльністю на уроці, вагомого значення тут набуває позааудиторна виховна робота. Для цього можуть застосовуватись різноманітні форми та методи громадянського спрямування (тематичні вечори, зустрічі, екскурсії, конференції, змагання, конкурси, виставки, проєктна діяльність тощо), застосування яких дасть можливість молоді набувати необхідних навичок громадянської активності та соціальної взаємодії.

Висновки. На підставі зазначеного можемо зробити висновки, що процес громадянського виховання молоді складається з багатьох компонентів, які вибудовують своєрідний комплекс різновидів виховання: національного, патріотичного, морального, правового, полікультурного, екологічного, естетичного, трудового, фізичного (як під час уроку, так і в позааудиторній діяльності). Іноземна мова розглядається як засіб спілкування, взаєморозуміння і взаємодії між людьми, пізнання духовних і культурних цінностей свого та інших народів.

Отже, комунікативна спрямованість іноземної мови надає широкі можливості для формування в молодого покоління нового політичного мислення, активної громадянської позиції, національної самосвідомості, почуття патріотизму, правової культури, полікультурної компетентності, культури міжнаціональних і міжнародних відносин, поваги до національних і загальнолюдських цінностей, екологічної свідомості, художньо-естетичної освіченості, культури здорового способу життя тощо. Опанування іноземної мови буде відбуватися через призму знань, сформованих у процесі засвоєння національної культури, через порівняльний аналіз різних культур, що сприятиме громадянському вихованню молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабкіна М.І. Інтегрування складових частин громадянського виховання молоді в зміст навчальних предметів. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Випуск 3. С. 241–244.
2. Бабкіна М.І. Компоненти процесу формування активної громадянської позиції підлітків. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2008. Випуск 23. С. 23–30.
3. Білас Л.М. Розвиток національної самосвідомості особистості студента у процесі навчання англійської мови. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Випуск 10. С. 287–293.
4. Воронікова І.Г. Громадянсько-патріотичне виховання студентів засобами іноземної мови. *Наукова скарбниця Донеччини*. 2014. №1. С. 107–110.

5. Івасішина С.В. Виховний потенціал уроку іноземної мови та шляхи його реалізації. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2016. № 39. С. 62–72.

6. Кобринець О.С., Малець І.В. До проблеми вивчення міжкультурної комунікації у процесі навчання іноземної мови. *Іннова-*

ційна педагогіка. 2020. Випуск 24. Том 2. С. 42–48.

7. Осаульчик О. Виховання відповідального громадянина в процесі оволодіння іншомовною мовленнєвою компетенцією. *Науковий вісник Мелітопольського педагогічного університету. Серія Педагогіка*. 2015. № 1 (14). С. 51–55.